

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมจะอาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ มนุษย์ต้องการความปลอดภัยและการได้รับการคุ้มครองให้พ้นจากภัยธรรมชาติหรือภัยจากมนุษย์ด้วยกันเอง จึงจำเป็นต้องรวมกันเป็นกลุ่ม ระยะแรกมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มๆ มีลักษณะคล้ายครอบครัวขนาดใหญ่ เมื่อคนกลุ่มเล็กอาศัยอยู่ด้วยกันก็สามารถเข้าใจกันและประพุดติดอกันโดยไม่มีข้อขัดแย้งใดมากนัก เมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้นมีคนหลายครอบครัวอาศัยอยู่บริเวณเดียวกัน การใช้วิถีชีวิตอาจแตกต่างกัน ความคิดเห็นไม่สอดคล้องกัน ปัญหาความขัดแย้งจึงเริ่มชัดเจนขึ้น

ความขัดแย้งเป็นกระบวนการทางสังคม เป็นปรากฏการณ์ที่เป็นพลวัตเคลื่อนไหวอยู่เสมอ สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ เป็นปกติในสังคมปัจจุบัน ความขัดแย้งของบุคคลเกิดจากการที่บุคคลต้องตัดสินใจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่การเลือกนั้นอาจเต็มใจเลือกหรือจำใจเลือก เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในมักไม่แสดงออกให้เห็นโดยเปิดเผย สามารถเห็นและสัมผัสได้โดยใช้วิธีการสังเกตจากพฤติกรรมการแสดงออก คำพูด สีหน้า ท่าทาง กริยาอาการ อาจพบความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้

ความขัดแย้งระหว่างบุคคลเป็นสถานการณ์ที่การกระทำของฝ่ายหนึ่งไปขัดขวางหรือสกัดกั้นการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่ง ในการที่จะบรรลุเป้าหมายของเขา หรือการที่บุคคลที่มีความแตกต่างกันในค่านิยม ความสนใจ แนวคิด วิธีการ เป้าหมายต้องมาติดต่อกัน ทำงานด้วยกันหรืออยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน โดยที่ความแตกต่างนี้เป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกันหรือไปด้วยกันไม่ได้ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่มีใครปรารถนา แต่เป็นสิ่งที่ยากจะหลีกเลี่ยงพ้นตราบใดที่มนุษย์ยังมีชีวิตอยู่และอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม สาเหตุอย่างหนึ่งของความขัดแย้งเกิดจากความไม่เพียงพอหรือความขาดแคลน โดยที่ความขาดแคลนนี้ส่วนหนึ่งถูกกำหนดโดยสังคม ความไม่พอใจและข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับความขาดแคลนเป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะนำไปสู่การแข่งขันเพื่อจะได้ทรัพยากรที่ต้องการ (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2542, หน้า 7-11)

ความขัดแย้งมักมีความเกี่ยวพันกันอยู่เสมอในลักษณะเชื่อมโยงซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล ความคิด ความเชื่อ และผลประโยชน์ที่ทุกคนเกี่ยวข้อง ความขัดแย้งที่ปรากฏในสังคมโดยทั่วไป ได้แก่ ความขัดแย้งทางความคิดซึ่งเป็นพื้นฐานทั่วไปของความขัดแย้งอื่น ๆ

เมื่อบุคคลมีความคิดเห็นในสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ตรงกัน อาจดำเนินวิธีทางที่ตนเห็นว่าถูกต้องและชอบธรรม เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนและกลุ่มของตนเห็นว่าถูกต้อง โดยการแสดงออกอย่างเปิดเผยและรุนแรง เช่น การชุมนุมเรียกร้องของกลุ่มต่าง ๆ ปรากฏข่าวตามสื่อมวลชนทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นประจำ

ความขัดแย้งด้านความเชื่อและศาสนา ความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาแต่ละศาสนาก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ที่นับถือศาสนาต่างกัน หรือศาสนาพุทธไม่เชื่อเรื่องการล้างบาปในขณะที่ศาสนาคริสต์มีความเชื่อในเรื่องนี้ ผู้ที่ยึดถือศาสนาแต่ละฝ่ายจะถกเถียงกันไม่มีที่สิ้นสุด (สุพิศรา สุภาพ, 2541, หน้า 40) ตลอดจนถึงความขัดแย้งระหว่างผู้นับถือศาสนาเดียวกัน กรณีวัดพระธรรมกายซึ่งทุกฝ่ายพยายามหาแนวทาง วิธีการที่จะแก้ไขคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งในขณะนี้

ความขัดแย้งด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม การมีความแตกต่างกันในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมต่าง ๆ อาจมีการขัดแย้งกันได้ เช่น สังคมได้ยอมรับสถานะการสมรสว่า ชายหญิงจะมีคู่สมรสในเวลาเดียวกันได้เพียงหนึ่งคนเท่านั้น ส่วนผู้ที่อาศัยในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามอาจมีภรรยาได้หลายคนในคราวเดียวกัน ชาวเขาเผ่าม้งผู้ชายจะมีภรรยาได้หลายคนและภรรยาเป็นผู้หาเลี้ยงสามี แต่ชาวเขาเผ่าอื่น เช่น กะเหรี่ยง ลีวะ นิยมยึดถือสามีภรรยาเดียวอย่างเคร่งครัด

ความขัดแย้งเกี่ยวกับผลประโยชน์ ความต้องการของมนุษย์ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ความมั่นคง เกียรติยศชื่อเสียง และความสมหวังในชีวิต เป็นเหตุให้มนุษย์ต้องดิ้นรนแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เมื่อทุกคนต่างแสวงหาประโยชน์ความขัดแย้งจึงสามารถเกิดขึ้นได้ง่ายและตลอดเวลา

ผลที่เกิดขึ้นหลังจากการขัดแย้งนั้นขึ้นอยู่กับว่าจะมีระดับการขัดแย้งรุนแรงมากน้อยเพียงใดส่วนใหญ่จะออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เฉย ๆ แค้นเคือง ทำลายไมตรี พยาบาทหาพรรคพวกมาร่วมเกลียดชังบุคคลที่ขัดตน และอาจมีปฏิกริยาในรูปแบบ หมางเมิน ถกเถียง คำว่าดบตี ยกพวกเข้าต่อสู้กันเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นมนุษย์ก็พยายามแสวงหาแนวทางต่างๆ เพื่อระงับความขัดแย้ง เช่น การใช้กำลัง จารีตประเพณี กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับทางสังคมและกฎหมาย เป็นต้น

สภาพความขัดแย้งในชุมชนมีสาเหตุมาจากความแตกต่างกันในเรื่องความเชื่อ ค่านิยมข้อมูลข่าวสารที่ไม่ตรงกัน ความขัดแย้งจากผลประโยชน์การแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดการแย่งชิงเกี่ยวกับอำนาจ ความขัดแย้งทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่เข้ากันไม่ได้ มีความคาดหวังและทัศนคติที่แตกต่างกัน

สังคมชนบทลักษณะของการขัดแย้งเกิดขึ้นภายในชุมชนที่พบกันมาก ได้แก่ การแย่งที่ดินทำกิน การแย่งการใช้น้ำจากคลองชลประทาน การปล่อยปลาละเลเลขไม่ดูแล สัตว์เลี้ยง การขัดแย้งในเรื่องการหมั้นประมาทใส่ร้ายกัน การขัดแย้งในเรื่องตลาดขายผลผลิตการเกษตร การขัดแย้งระหว่างเด็กหนุ่มในเรื่องชู้สาว เรื่องการขัดแย้งนี้อาจเป็นการขัดแย้งส่วนตัวและส่วนรวมในระดับหมู่บ้าน เมื่อขัดแย้งกันจะทำให้ผู้ใหญ่บ้านประนีประนอมหรือให้ญาติผู้ใหญ่เจรจาเพื่อทำให้การขัดแย้งหมดไป (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2538, หน้า 149)

ปัญหาความขัดแย้งพื้นฐานของประชาชนภายในเขตหมู่บ้าน หากผู้นำสามารถขจัดปิดเป่ายุติลงได้ ย่อมนำมาซึ่งความเข้าใจ สัมผัสสามัคคีในหมู่ประชาชน เพราะฉะนั้น ผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญอย่างมากในฐานะตัวแทนของชาวบ้านที่ได้รับการคัดเลือกมาทำหน้าที่หัวหน้าดูแลปกครอง และย่อมสามารถรู้ถึงปัญหาความต้องการของชาวบ้านอย่างดี การแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นย่อมเกิดจากการยอมรับ ศรัทธา ไว้วางใจที่จะมอบให้ผู้นำเป็นคนแก้ปัญหา

ในชุมชนชนบทไทยจะมีผู้นำชุมชนหรือผู้นำท้องถิ่น ซึ่งเป็นบุคคลที่มีอำนาจ อิทธิพลมีทรัพยากรและสถานะทางสังคม เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน หัวหน้ากลุ่ม ผู้นำทางพิธีกรรมความเชื่อ พระสงฆ์ บุคคลเหล่านี้จะได้รับการยกย่องยอมรับนับถือ สามารถควบคุม ชี้นำ ดำเนินการในการตัดสินใจของชุมชนในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการป้องกันบรรเทาควบคุมระงับแก้ไข และคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน

การจัดการความขัดแย้งในชุมชนชนบทของผู้นำท้องถิ่นนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจ ต้องการศึกษาวิจัย เพื่อให้ทราบถึงปัญหาของความขัดแย้งในชุมชน และศึกษาถึงกลไกและวิธีการที่ผู้นำท้องถิ่นใช้ในการป้องกัน ควบคุม ระงับแก้ไข คลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบท

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งในชุมชนชนบท
2. เพื่อศึกษาถึงกลไกและวิธีการที่ผู้นำท้องถิ่นใช้จัดการความขัดแย้ง

นิยามศัพท์

ผู้นำท้องถิ่น หมายถึง ผู้อาวุโสของครอบครัว ผู้นำทางพิธีกรรมความเชื่อ พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน

การจัดการ หมายถึง การที่ผู้นำท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทดำเนินการเพื่อให้ความขัดแย้งคลี่คลายไป

ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน หมายถึง ปัญหาความขัดแย้งระหว่างสมาชิกของครอบครัวและเครือญาติ ความขัดแย้งของสมาชิกกลุ่มองค์กรชุมชน ความขัดแย้งเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง ความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของชุมชน ความขัดแย้งในการแข่งขันทรัพยากรป่าไม้ ดิน น้ำ ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกของชุมชนกับทางการ

กลไก หมายถึง สถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันวัด สถาบันการเมืองการปกครอง ประเพณีความเชื่อ กฎเกณฑ์ทางสังคม ระเบียบข้อบังคับของชุมชน

วิธีการจัดการ หมายถึง วิธีการที่ผู้นำท้องถิ่นใช้ในการป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้น การควบคุมกับความขัดแย้ง และการระงับแก้ไขคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใน ชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

ใช้พื้นที่บ้านเหล่า หมู่ 3 ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ในการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาบริบทของชุมชน

- ประวัติความเป็นมาของชุมชน
- สภาพทางภูมิศาสตร์ อาณาเขต การคมนาคม ประเพณีความเชื่อ ค่านิยม สถาบันเศรษฐกิจและสังคม สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันกลุ่มองค์กรชุมชน สถาบันการเมืองการปกครอง ผู้นำอย่างเป็นทางการ ผู้นำตามธรรมชาติ โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2. ศึกษาปัญหาของความขัดแย้งในชุมชน

ลักษณะของความขัดแย้ง

- ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกของครอบครัวและเครือญาติ
- ความขัดแย้งของสมาชิกกลุ่มองค์กรชุมชน
- ความขัดแย้งเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง
- ความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของชุมชน
- ความขัดแย้งการแข่งขันทรัพยากรป่าไม้ ที่ดินทำกิน น้ำสำหรับการเกษตร
- ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกของชุมชนกับทางการ

3. กลไกและวิธีการที่ผู้นำท้องถิ่นใช้จัดการความขัดแย้ง

กลไก

- สถาบันครอบครัวและเครือญาติ
- สถาบันกลุ่มองค์กร
- สถาบันวัด
- สถาบันการเมืองการปกครอง
- ประเพณีความเชื่อ
- กฎเกณฑ์ทางสังคม
- ระเบียบข้อบังคับชุมชน

วิธีการจัดการ

- การสร้างความสัมพันธ์
- การอบรมสั่งสอน
- การปรึกษาหารือ
- การประชุม
- การฝึกอบรม
- การประชมคม
- การทำประชาพิจารณ์
- การไกล่เกลี่ยประนีประนอม
- การเจรจาต่อรอง